

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова ринкової економіки України супроводжувалась суттєвим погіршенням стану та результатів діяльності підприємств через докорінну зміну умов господарювання. Ці тенденції особливо проявились на підприємствах машинобудування, які посідають важливе місце в забезпеченні розвитку промислового виробництва і національної економіки в цілому. В подальшому завдяки використанню ринкових методів регулювання, формуванню стратегії і тактики управління розвитком підприємств намітилися позитивні тенденції в їх діяльності, проте криза, яка розпочалась в 2008 р., посилила негативні процеси, що мали місце на попередніх етапах розвитку. Внаслідок зменшення обсягів реалізованої промислової продукції, недостатності інвестицій в оновлення основних засобів відбувається зниження показників інноваційної активності і зростає частка збиткових підприємств машинобудування, що спричиняє поглиблення кризових явищ в національній економіці. Це обумовлює необхідність пошуку шляхів виведення підприємств машинобудування із кризи шляхом вдосконалення і адаптації напрацьованих теоретичних положень і практичних підходів з управління розвитком підприємств до сучасних умов внутрішнього і зовнішнього середовища і розробки інструментарію організаційно-економічного його забезпечення.

Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування та особливостей розвитку соціально-економічних систем на макrorівні зробили такі вчені як Л.Безчасний, М.Кондратьєв, С.Меньшиков, Р.Харрод, М.Тодаро, М.Туган-Барановський, Й.Шумпетер. Подальше опрацювання їх доробку пов'язано з роботами вітчизняних і зарубіжних дослідників: В.Дементьєва, Б.Кучина, В.Ляшенка, Д.Львова, Л.Мельника, А.Філіпенка, О.Якушевої. Проблемам забезпечення розвитку підприємства як самостійного суб'єкта господарювання присвячені дослідження М.Афанасьєва, І.Буляєва, А.Воронкової, Ф.Євдокимова, М.Лепи, О.Пушкаря, О.Раєвської, В.Рогожина, М.Рогози, В.Рудики, К.Сімакова, А.Стрільця, В.Хобти, М.Чумаченка.

Наукові розробки зазначених дослідників з окремих аспектів управління розвитком підприємств набули широкого використання, проте питання їх забезпечення організаційними заходами, економічними ресурсами, методами і способами управління розвитком залишаються й досі актуальними. Потребують поглиблення досліджень такі теоретичні і практичні аспекти забезпечення розвитку підприємств як систематизація показників розвитку, обґрунтування чинників економічного зростання і визначення їх впливу на результати діяльності підприємств, прогнозування кількісних показників розвитку, обґрунтування методів організаційної його підтримки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі економіки підприємства ДВНЗ „Донецький національний технічний університет” Міністерства освіти і науки України відповідно до планів науково-дослідних робіт за темами: Д 9-04 „Науково-теоретичні основи розвитку системи мотивації суб'єктів господарювання” (номер державної реєстрації 0104U004076, 2004-2006рр.), у ході вико-

нання якої автором встановлено передумови забезпечення розвитку підприємств машинобудівної галузі Донецької області, визначено сутність розвитку як економічної категорії; Д 10-07 „Теоретичні засади підвищення потенціалу суб’єктів господарювання в умовах інноваційної моделі розвитку економіки” (номер державної реєстрації 0107U001411, 2007-2009 рр.), у рамках якої автором структуровано організаційно-економічне забезпечення розвитку суб’єктів господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад і удосконалення методів забезпечення розвитку підприємства на основі виявлення та ефективного використання його можливостей.

Для досягнення мети в дисертації поставлено та вирішено наступні завдання:

проаналізовано результати діяльності машинобудівних підприємств Донецької області, з’ясовано тенденції їх розвитку і визначено необхідність подальшого вдосконалення теоретичних основ і методичного інструментарію забезпечення їх розвитку;

уточнено сутність розвитку підприємства, здійснено вдосконалення його класифікаційних ознак;

удосконалено теоретичні засади організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства шляхом структуризації його на процеси і системи;

проаналізовано підходи до оцінки темпів економічного зростання підприємств, а також алгоритми встановлення впливу на них окремих чинників;

здійснено формування системи показників розвитку підприємства на підставі виокремлення сфер господарювання підприємства;

удосконалено підхід до формування інвестиційних рішень в процесі управління розвитком підприємств;

запропоновано методичний підхід до оцінки розвитку підприємства на основі інтегрального показника;

розроблено методичні положення для прогнозування обсягів виробництва і реалізації продукції машинобудівних підприємств як основного економічного результату господарської діяльності;

сформовано пропозиції з обґрунтування оптимальної структури джерел фінансування розвитку за умови покращення економічного стану суб’єкта господарювання.

Об’єктом дослідження є процеси регулювання розвитку підприємств в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Предметом дослідження є науково-методичні засади обґрунтування і використання інструментів організаційно-економічного забезпечення розвитку машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці і методичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних вчених з питань управління розвитком і підвищення ефективності господарської діяль-

ності підприємств.

В процесі дослідження було використано: діалектичний, системний та історичний підходи - в процесі обґрунтування основних характеристик категорії „розвиток”; системний і процесний підходи - до формування складових організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства; економіко-математичне моделювання – для прогнозування обсягів виробництва, оптимізації структури джерел фінансування розвитку підприємства; статистичних групувань, логічного і порівняльного аналізу в процесі дослідження тенденцій і основних показників розвитку підприємства; індексний метод і метод факторного аналізу – для обґрунтування темпів економічного зростання та інтегральної оцінки розвитку підприємства; кореляційно-регресійний аналіз, метод екстраполяції і інтерполяції – для розрахунку характеристик моделі прогнозування обсягів виробництва.

Інформаційну базу досліджень становлять законодавчі та нормативні акти України з питань регулювання господарської діяльності підприємств, офіційні дані Держкомстату України, Донецького обласного управління статистики, фінансова і бухгалтерська звітність підприємств машинобудівної галузі Донецької області, результати авторських досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних основ і обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємств машинобудування.

Основні наукові результати полягають у такому:

уперше:

запропоновано методичний підхід до інтегральної оцінки розвитку підприємства, що враховує функціональні сфери господарювання, такі як виробнича, фінансова, трудова, маркетингова, інвестиційна, організаційна, інноваційна, інформаційна, екологічна, і дозволяє згладжувати протиріччя в оцінці з використанням різнонаправлених характеристик на основі врахування ступеня досягнення цілей;

удосконалено:

визначення сутності розвитку підприємства крізь призму законів діалектики як циклічного процесу функціонування підприємства на основі конкретизації мети, системи цілей і основних оціночних показників за сферами господарської діяльності, яке дозволяє посилити економічну і організаційну підтримку розвитку;

методичний підхід до моніторингу темпів економічного зростання підприємства на основі динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції шляхом застосування методів економічного і факторного аналізу для врахування впливу факторів першого і другого рівня, що сприяє виявленню напрямків посилення контролю результатів діяльності;

систему показників розвитку підприємства на основі комплексної діагностики з врахуванням специфіки функціональних сфер господарювання і особливостей розвитку як взаємообумовлених кількісних, якісних і структурних змін;

дістало подальшого розвитку:

структура організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства на основі системного і процесного підходів, конкретизація якої сприяє використанню дієвих методів управління і розробці ефективних заходів із прискорення розвитку підприємств;

методичний підхід до формування інвестиційних рішень з метою підвищення рівня їх обґрунтованості за рахунок передбачення множини наслідків шляхом виокремлення процедури оцінки ризиків залучення певної структури власних і позикових коштів.

Практичне значення одержаних результатів. До результатів, що мають практичне значення, належать методичні рекомендації щодо обґрунтування темпів економічного зростання підприємств, оптимізації структури коштів для реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на досягнення запланованих показників, що призводить до стабілізації і зміцнення економічної стійкості господарюючих суб'єктів. На підставі цього стає можливим формування реальної і об'єктивної узагальнюючої оцінки розвитку підприємства в динаміці.

Практична значущість результатів дисертаційної роботи і доцільність їх використання в господарській діяльності підприємств підтверджується відповідними документами АТБТ „Донецький завод „Продмаш” (довідка №30/26 від 18.11.2008), ВАТ „Ясинуватський машинобудівний завод” (довідка №583 від 04.12.2008).

Окремі наукові розробки використовуються в навчальному процесі ДВНЗ „Донецький національний технічний університет” при викладанні дисциплін „Філософія економічного розвитку”, „Моделювання економічної динаміки”, „Основи моделювання господарських рішень” (довідка №51.5-2 від 17.10.2008).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розробки теоретичних, практичних і методичних положень, рекомендацій з організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства. Внесок автора у колективно опубліковані праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, були представлені й одержали схвалення на таких конференціях: III регіональна науково-практична конференція „Проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону” (м.Маріуполь, 2004р.); II Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих вчених „Перспективи та пріоритети розвитку економічного аналізу” (м.Донецьк, 2005р.); міжнародна науково-практична конференція „Розвиток економіки в трансформаційний період: Глобальний та національний аспекти” (м. Запоріжжя, 2005р.); IV міжнародна науково-практична конференція „Наука: теорія і практика-2007” (м.Перемишль, 2007р.); IV науково-практична конференція „Донбас-2020: наука і техніка - виробництву” (м.Донецьк, 2008р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, се-

ред яких 6 статей у фахових виданнях і 5 – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 3,44 друк.арк., із яких автору належить 3,15 друк.арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Дисертація загальним обсягом 243 сторінки комп'ютерного тексту містить 20 таблиць (на 16 сторінках), 24 рисунки (на 17 сторінках), список використаних джерел із 229 найменувань (на 22 сторінках) та 5 додатків (на 46 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі „**Теоретичні основи організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства**” встановлені тенденції розвитку машинобудівних підприємств, розкрито необхідність подальшого вдосконалення підходів щодо визначення сутності, особливостей, структури організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства.

Соціально-економічний розвиток національної економіки характеризується низкою кризових явищ. Створення передумов стабілізації можливо шляхом поживавлення діяльності підприємств машинобудування, які визначають технологічний уклад соціально-економічних систем через виробництво засобів праці для інших галузей національної економіки. Тенденції функціонування цих підприємств наочно ілюструються прикладом Донецької області, на яку припадає 20% обсягів промислового виробництва України. Із загального обсягу продукції промисловості області 10,4% становить продукція підприємств машинобудування, динаміка обсягу реалізації якої наведена на рис.1.

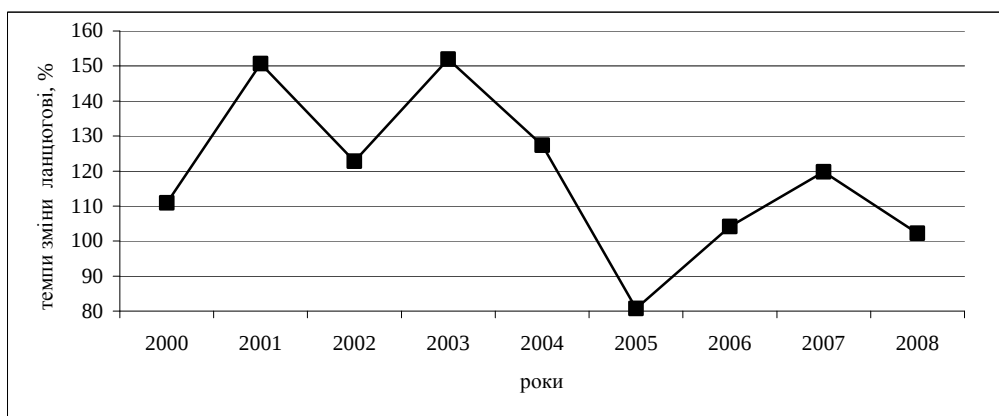

Рис.1. Динаміка обсягу реалізованої продукції підприємств машинобудування Донецької області в 2000-2008 рр.

За аналізований період не забезпечено стійкої тенденції: зростання обсягів виробництва змінюється значним скороченням, що в цілому призвело до погіршення результатів відносно 2000 р. Коливання обсягу реалізованої продукції підприємств машинобудування відбуваються на тлі погіршення фінансових результатів та рентабельності, що зменшує власні можливості та обмежує зовнішні джерела фінансування для забезпечення їх стабілізації і

подальшого розвитку. Ці тенденції підтверджено аналізом динаміки основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств машинобудування Донецької області. Зростання частки збиткових підприємств поряд з цими негативними тенденціями вказує на те, що необхідно удосконалити практичні підходи до управління їх розвитком.

В роботі пропонується розглядати розвиток підприємства як закономірний циклічний процес кількісних, якісних і структурних змін у сферах його діяльності, який є результатом розв'язання низки протиріч, і спрямований на досягнення мети розвитку в умовах впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища (рис.2).

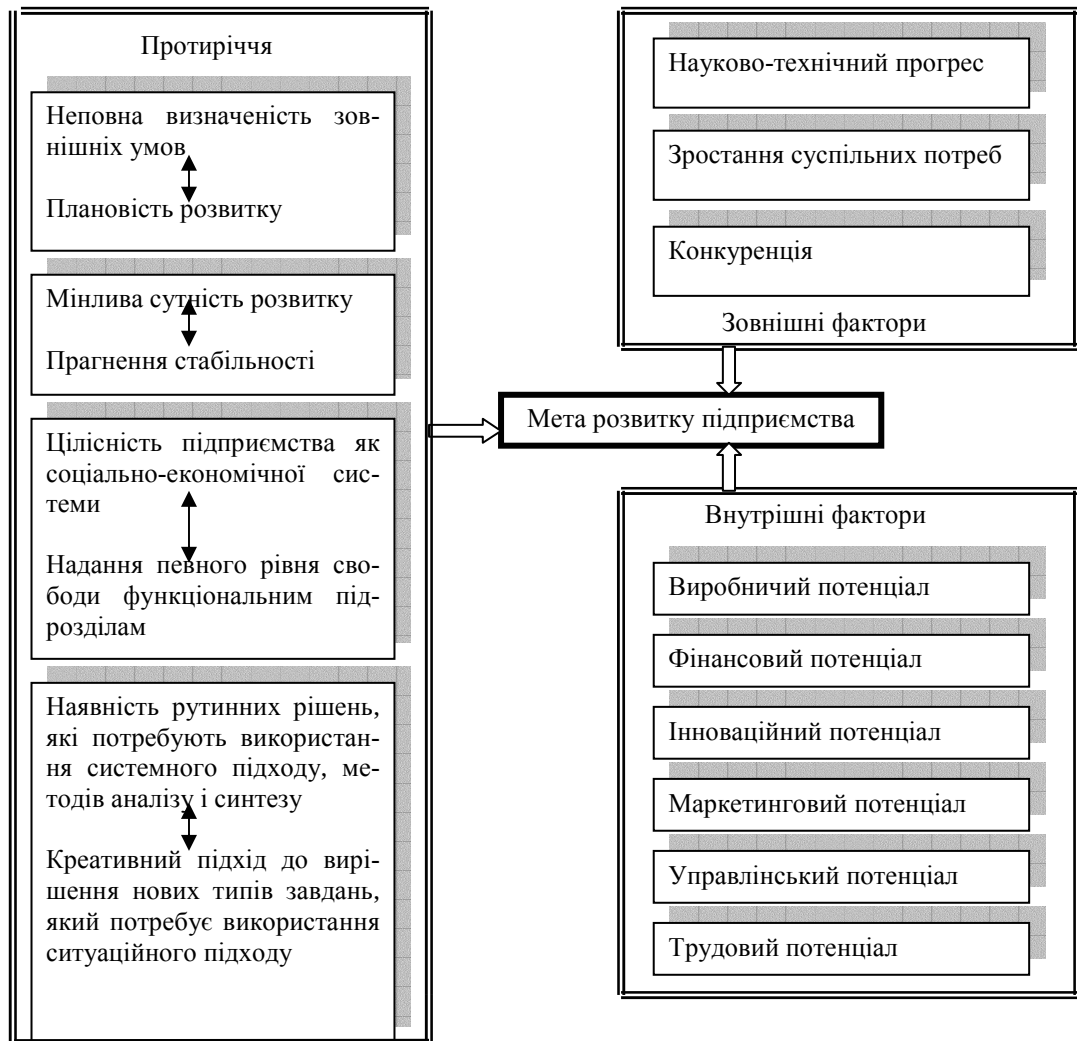

Рис.2. Фактори і протиріччя розвитку підприємства

Враховуючи таку багатоаспектність розвитку, удосконалено його класифікацію за наступними ознаками: стратегії (адаптивний, реактивний, випереджаючий, інтеграційний, альтернативний, інноваційний), мети (розширений, звужений, простий), характеру змін (еволюційний і революційний), можливого сценарію (інерційний, інноваційний). Класифікація розвитку впорядковує його види за специфічними рисами та дозволяє розробляти відповідні методи управління. Їх успішна реалізація може здійснюватись за умови відповідного забезпечення організаційними заходами, важелями управління і

економічними ресурсами.

Під сутністю організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства пропонується розуміти процес, який включає здійснення функцій управління для досягнення мети розвитку шляхом реалізації системи цілей підприємства як результату використання його ресурсів.

За результатами дослідження існуючих поглядів розроблено структуру системи організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства (рис.3).

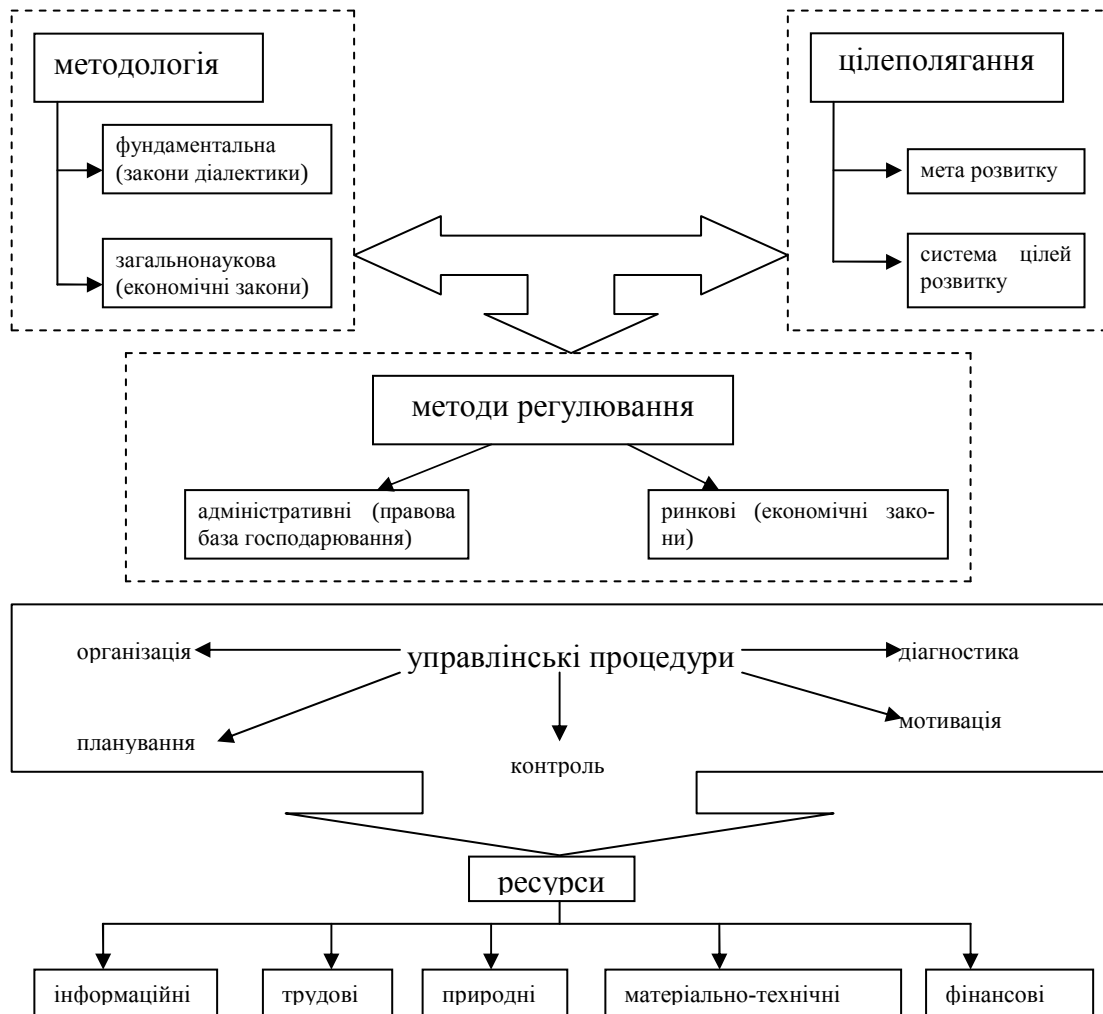

Рис.3. Структура системи організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства

Методологія, що базується на діалектичному підході та системі економічних законів, визначає зміст, напрямки і характеристики розвитку господарюючих суб'єктів. Формулювання мети і системи цілей розвитку здійснюється відповідно до умов господарювання, внутрішніх чинників, стадії життєвого циклу підприємства, які потребують відповідних методів регулювання. Останні, будучи спрямованими на перетворення ресурсів, реалізуються за допомогою управлінських процедур.

Всі ресурси системи організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства є різними, їх отримання і використання може здійснюватись на основі специфічних підходів і методів управління, однак всі вони потре-

бують відповідного інвестиційного забезпечення, яке є координуючим центром процесу організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства. Інвестиційне забезпечення представляється як підсистема організаційно-економічного забезпечення, призначена для покриття витрат виробничого характеру і накопичення з метою нарощування обсягів виробництва і реалізації продукції, ресурси якої формуються з дотриманням принципів довгостроковості, оптимальності, альтернативності. В умовах, коли власні можливості обмежені, а кредитні продукти непривабливі, важливою складовою інвестиційного забезпечення стає обґрунтування джерел фінансування та методичних інструментів оптимізації структури коштів.

У другому розділі **„Методичні аспекти визначення можливостей розвитку підприємства”** здійснено удосконалення теоретичних положень і основних підходів із забезпечення розвитку підприємства: доповнено оцінку темпів економічного зростання методичними рекомендаціями із багатоступеневого факторного аналізу чинників різних рівнів ієрархії, систематизовано показники розвитку підприємства з урахуванням особливостей останнього як об’єкта дослідження; запропоновано підхід до обґрунтування інвестиційного рішення, спрямованого на формування оптимальної структури коштів з метою мінімізації ризиків і покращення економічного стану суб’єкта господарювання.

Необхідною умовою подальшого розвитку підприємств є забезпечення економічного зростання, яке розраховується переважно як темпи зміни обсягу виробництва. Тому планування діяльності діючих суб’єктів господарювання потребує моніторингу темпів їх економічного зростання на попередніх етапах. Проведене дослідження підходів щодо оцінки темпів економічного зростання дозволило зробити висновок, що даний показник необхідно деталізувати з метою виокремлення можливого збільшення обсягів виробництва за рахунок використання передусім власних ресурсів, коли залучення коштів є непривабливим. Це дозволяє здійснювати оцінку можливостей його розвитку за рахунок внутрішніх ресурсів.

Для обґрунтування темпів економічного зростання традиційно використовуються такі показники результативності фінансово-господарської діяльності як питома вага капіталізованого прибутку в чистому прибутку, частка чистого прибутку в фінансових результатах від операційної діяльності до оподаткування, рентабельність обігу, коефіцієнт фінансового ризику, які, в свою чергу, необхідно деталізувати. Згідно з цим підходом розраховується кінцева величина темпів економічного зростання, а визначення впливу окремих чинників на його величину може здійснюватись з використанням відповідних методів економічного аналізу. В дисертаційній роботі запропоновано схему оцінки впливу різноманітних факторів на темпи економічного зростання підприємства (чистого прибутку, суми капіталізованого прибутку, власного капіталу і загального капіталу підприємства, виручки від реалізації продукції, фінансового результату від операційної діяльності до оподаткування). Так, наприклад, для оцінки впливу чистого прибутку використовується наступна залежність (1):

$$\Delta T_{EЗЧП} = \frac{\Delta T_{КП}}{\Delta КП} \times \Delta КП_{ЧП} + \frac{\Delta T_{ЧП}}{\Delta ЧП} \times \Delta ЧП_{Ч}, \quad (1)$$

де $\Delta T_{КП}$ – зміна темпів економічного зростання за рахунок зміни питомої ваги капіталізованого прибутку в чистому прибутку;

$\Delta КП$ – зміна питомої ваги капіталізованого прибутку в чистому прибутку підприємства;

$\Delta КП_{ЧП}$ – зміна питомої ваги капіталізованого прибутку в чистому прибутку за рахунок зміни чистого прибутку;

$\Delta T_{ЧП}$ – зміна темпів економічного зростання за рахунок зміни питомої ваги чистого прибутку в результатах від операційної діяльності;

$\Delta ЧП$ – зміна питомої ваги чистого прибутку в фінансових результатах від операційної діяльності до оподаткування;

$\Delta ЧП_{Ч}$ – зміна питомої ваги чистого прибутку в фінансових результатах від операційної діяльності до оподаткування за рахунок зміни чистого прибутку.

Такий підхід до оцінки темпів економічного зростання дозволяє підвищити обґрунтованість рішень з визначення напрямків розвитку підприємства передусім на основі управління впливом внутрішніх чинників, таких як інвестиційна політика, рентабельність виробничої діяльності, віддача на сукупний капітал, структура джерел фінансування діяльності.

Обґрунтування можливостей збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції на основі розрахунку темпів економічного зростання потребує при подальшому плануванні узгодження з іншими індикаторами діяльності підприємства. Узгодженість досягається шляхом розробки системи показників розвитку підприємства, яка надає обґрунтовану оцінку усім аспектам діяльності і враховує тенденції їх зміни протягом певного часового проміжку.

Основні групи показників, за якими необхідно здійснювати оцінку розвитку, повинні відповідати функціональним сферам діяльності суб'єктів господарювання: виробнича, фінансова, трудова, маркетингова, інвестиційна, організаційна, інноваційна і екологічна, що відповідає сучасній теорії управління підприємством. Разом з тим, особливості розвитку потребують відповідної систематизації цих показників шляхом виділення трьох груп індикаторів – кількісних, якісних і структурних. Подібна структуризація комплексу індикаторів, що всебічно характеризують розвиток суб'єктів господарювання, сприяє формуванню об'єктивної неупередженої оцінки, яка є основою розробки стратегічних і перспективних планів забезпечення розвитку господарюючих суб'єктів. На узагальненні тенденцій діяльності з урахуванням запропонованої системи показників базується розробка заходів з підвищення ефективності забезпечення результативності необхідними ресурсами.

Ключова роль інвестиційного забезпечення розвитку підприємства обумовила аналіз основних підходів до формування інвестиційних рішень,

пов'язаних із його реалізацією. Інвестиційному рішення притаманний функціональний характер, оскільки рішення характеризує набір функцій, які необхідно виконати для створення сприятливих умов економічного зростання і подальшого розвитку підприємства. Впорядкування набору функцій дало змогу сформулювати основні етапи процесу обґрунтування інвестиційного рішення – ідентифікацію, формування, прийняття рішення, акцентуючи увагу на етапі формування рішення. Останній представляє собою центральну ланку, в якій пов'язується проблемна ситуація з системою цілей розвитку господарюючого суб'єкта. Вирішення поставленої задачі включає такі управлінські процедури: обґрунтування критеріїв вирішення проблемної ситуації; на основі виділених критеріїв здійснення формування альтернативних варіантів; визначення джерел фінансування, оцінка ризиків до етапу реалізації (апріорна оцінка), обґрунтування рішення з точки зору його відповідності системі цілей розвитку підприємства, оцінка чутливості. На основі сформованого рішення необхідно довести до відома його виконавців посадові зобов'язання і методи контролю виконаних заходів щодо інвестиційного забезпечення економічного розвитку підприємства. Враховуючи множину моделей здійснення інвестиційних рішень і підходів до процесу формування, визначено особливості їх застосування в процесі організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства.

У третьому розділі „Рекомендації з організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства” розроблені напрямки удосконалення інструментів забезпечення розвитку підприємства з урахуванням комплексу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища господарюючого суб'єкта, запропоновано оптимізацію структури джерел фінансування розвитку.

Формування інтегральної оцінки розвитку підприємства потребує розробки системи його показників. Останні, що визначають зміст системи, мають істотні відмінності в принципах формування, одиницях вимірювання, надаючи кількісну характеристику різним аспектам розвитку підприємства. Враховуючи можливість існування протиріч у висновках за окремими показниками, пропонується додатково здійснювати процедуру інтегральної оцінки, для чого розроблена наступна факторна модель (2):

$$\begin{aligned}
 I = & \left(\sum_{j=1}^n \frac{\Pi_j}{\max \Pi_j} \cdot W_j + \sum_{j=n+1}^q \frac{\min \Pi_j}{\Pi_j} \cdot W_j \right) + \\
 & + \left(\sum_{k=1}^m \frac{\Pi_k}{\max \Pi_k} \cdot W_k + \sum_{k=m+1}^r \frac{\min \Pi_k}{\Pi_k} \cdot W_k \right) + \\
 & + \left(\sum_{l=1}^p \frac{\Pi_l}{\max \Pi_l} \cdot W_l + \sum_{l=p+1}^t \frac{\min \Pi_l}{\Pi_l} \cdot W_l \right)
 \end{aligned} \tag{2}$$

$$\text{з умовою } \sum_{j=1}^q W_j + \sum_{k=1}^r W_k + \sum_{l=1}^t W_l = 1,$$

де I – інтегральна оцінка розвитку підприємства, частки одиниці;

$j=1, q$ – кількість якісних показників розвитку;

$j=1, n$ – показники, які відповідно до їх економічної сутності, повинні збільшуватися з плином часу;

$j=n+1, q$ – показники, які відповідно до їх економічної сутності, повинні зменшуватися у часі;

W_j – вплив якісного показника на загальну оцінку розвитку (значущість), частки одиниці;

$k=1, r$ – число кількісних показників розвитку;

$k=1, m$ – показники, які відповідно до їх економічної сутності, повинні збільшуватися з плином часу;

$k=m+1, r$ – показники, які відповідно до їх економічної сутності, повинні зменшуватися у часі;

W_k – вплив кількісного показника на загальну оцінку розвитку (значущість), частки одиниці;

$l=1, t$ – число структурних показників розвитку;

$l=1, p$ – показники, які відповідно до їх економічної сутності, повинні збільшуватися з плином часу;

$l=p+1, t$ – показники, які відповідно до їх економічної сутності, повинні зменшуватися у часі;

W_l – вплив структурного показника на загальну оцінку розвитку (значущість), частки одиниці;

P_j – якісні показники розвитку;

P_k – кількісні показники розвитку;

P_l – структурні показники розвитку;

$\max P$ – максимальне значення показника в групі відповідних показників;

$\min P$ – мінімальне значення показника в групі відповідних показників.

За даним підходом були виконані розрахунки для низки підприємств, які дозволили встановити тип їх розвитку. Наприклад, для ВАТ „Новогорлівський машинобудівний завод” інтегральна оцінка становила: 2003 рік - 1,087; 2004 рік – 1,523 (прогресивний тип розвитку); 2005 рік – 0,598; 2006 рік – 0,762; 2007 рік – 0,7275 (регресивний тип розвитку).

На основі отриманих оцінок необхідно розробляти заходи щодо стабілізації ситуації або її покращення на підприємстві, обґрунтовувати або вносити корективи до системи планів діяльності. Для того, щоб вказані заходи були ефективними, необхідно, насамперед, виявити вплив окремих чинників на інтегральну оцінку розвитку суб'єкта господарювання. Для врахування впливу присутніх в моделі чинників на загальний результат запропоновано використати способи факторного аналізу, що розширює межі використання моделі і надає керівнику додаткову інформацію про вплив найбільш значу-

щих чинників в певний момент часу.

Обсяг виробництва є одним з найбільш важливих чинників, який суттєво впливає на значення інтегральної оцінки розвитку, тому потребує відповідних методичних підходів щодо якісного його прогнозування. Узагальнюючи набутий досвід прогнозування економічної динаміки, розроблено алгоритм прогнозування обсягу виробництва підприємства, який враховує вплив низки факторів макро- і мікрооточення. Для цього необхідно, насамперед, обґрунтувати наявність тенденції, у випадку її відсутності – провести процедуру співставності даних. Наступний етап – обґрунтування типу і параметрів основної тенденції зміни обсягу виробництва за допомогою аналізу приростів і методу найменших квадратів. Зміст наступного етапу полягає в обґрунтуванні параметрів циклічної компоненти обсягу виробництва на основі гармонічного аналізу. Підсумовування рівнянь трендової складової і циклічної компоненти дає економіко-математичну модель динаміки обсягу виробництва підприємства. Останнім етапом економіко-математичного моделювання обсягу виробництва є оцінка якості моделі, яку необхідно виконувати за допомогою розрахунку випадкового характеру, закону нормального розподілу, нульового математичного очікування, відсутності залежності в рядах випадкової компоненти вихідних даних, а також абсолютної і середньоквадратичної похибки.

Даний алгоритм економіко-математичного моделювання обсягу виробництва апробовано в умовах ВАТ „Донецький електромеханічний завод”. За розробленою моделлю виконано прогноз обсягів виробництва на період 2008 р. При цьому відхилення фактичних значень показників склало в межах 65,9 тис.грн. (8,9%) .

Розвиток підприємства потребує відповідного ресурсного забезпечення, яке може бути здійснено з використанням різних джерел фінансування та їх співвідношенням. Цей процес підпорядковуватиметься різноманітним цілям і ресурсним обмеженням, що зумовлює необхідність оптимізації джерел фінансування для забезпечення розвитку підприємства. Цю оптимізацію можна здійснити за різними критеріями. В нестабільних умовах господарювання в якості критерію доцільно використовувати ступінь покращення економічного стану господарюючого суб'єкта. В залежності від фактичного рівня прибутковості активів підприємства цільова функція може мати різні формулювання (максимізація прибутків, мінімізація збитків). У випадку прибутковості цільова функція матиме наступний вигляд – (3):

$$\Pi = P_A \times BK + \sum_{i=1}^n ([P_A - P_1] \times Z_1 + \dots + [P_A - P_n] \times Z_n) \rightarrow \max, \quad (3)$$

де Π – цільова функція, сума прибутку від реалізації проекту;

$i = 1 \div n$ - кількість джерел позикових коштів;

P_A – рентабельність активів;

P_i – платність залучених коштів;

n – кількість джерел позикових коштів;

ВК - сума власних коштів;
 Z_i – сума залучених коштів.

Якщо суб'єкт господарювання отримує збитки, цільова функція представитиметься наступним чином (4):

$$Z = -P_A \times ВК - \sum_{i=1}^n (P_A + P_i) \times ZK_i \rightarrow \min. \quad (4)$$

Обмеженнями функцій (3) і (4) виступають показники фінансового стану, що мають рекомендовані межі значень, за умов яких досягається ефективне функціонування підприємства; обсяги власних і залучених коштів, а також умова повного виконання бюджету проекту.

Запропоновано для обґрунтування інвестиційного рішення рекомендації з формування сценаріїв розвитку (оптимістичного, очікуваного, песимістичного) на основі інтервалу значень, які приймає рентабельність активів і, відповідно, рентабельність залучених коштів.

В процесі обґрунтування рішення необхідно не тільки розраховувати значення параметрів інвестиційного проекту для досягнення запланованих цілей, але й визначати ключові параметри, які здійснюють вплив на формування кінцевих результатів. Дані розробки апробовані в умовах ВАТ „Донецький електромеханічний завод” для прийняття рішення щодо обґрунтування проекту розширення виробничих потужностей (в якості параметра, що обумовлює величину кінцевого результату, обрано рентабельність активів). Очікувані варіанти результатів від реалізації проекту при різних фінансово-економічних обмеженнях здійснення представлені в табл.1.

Таблиця 1

Рівень забезпечення мети інвестиційного проекту в залежності від рівня прибутковості активів

Фінансові обмеження здійснення проекту	Ситуація	Рентабельність активів, %	Прибуток/збиток від реалізації проекту, тис.грн.
1. Повне використання власних коштів за умови збереження коефіцієнта автономії на рівні попереднього року	Найгірша	$P_A = -7,67\%$	-35,69
	Очікувана	$P_A = 0,04\%$	-13,96
	Найкраща	$P_A = 6,97\%$	5,58
2. Повне використання власних коштів за умови дотримання мінімальних вимог щодо коефіцієнта автономії	Найгірша	$P_A = -7,67\%$	-35,69
	Очікувана	$P_A = 0,04\%$	-13,96
	Найкраща	$P_A = 6,97\%$	5,58
3. Непогіршення фінансового стану та неповне використання власних коштів	Найгірша	$P_A = -7,67\%$	-36,27
	Очікувана	$P_A = 0,04\%$	-14,53
	Найкраща	$P_A = 6,97\%$	5,00
4. Мінімальні вимоги до значення коефіцієнта автономії та неповне використання власних коштів	Найгірша	$P_A = -7,67\%$	-42,62
	Очікувана	$P_A = 0,04\%$	-20,89
	Найкраща	$P_A = 6,97\%$	-1,35

Використання запропонованих рекомендацій сприяє підвищенню якості управлінських рішень щодо обґрунтування джерел фінансування розвитку підприємства, дозволяє передбачати їх наслідки шляхом встановлення множини можливих значень показників рентабельності діяльності суб'єктів господарювання, а також виконувати якісні прогнози обсягів виробництва і реалізації продукції. Це забезпечує подальший розвиток підприємства шляхом виявлення потенційних можливостей і створення дієвих методів їх використання.

ВИСНОВКИ

Основний результат проведених теоретичних і практичних досліджень полягає в розробці комплексу теоретичних положень і методичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення розвитку суб'єктів господарювання.

1. Результати діяльності підприємств машинобудування характеризуються погіршенням показників діяльності: скоротились обсяги виробництва, зменшились обсяги інвестицій і інноваційних витрат, збільшилась питома вага збиткових суб'єктів господарювання. При цьому має місце суттєве порушення пропорцій факторів виробництва і індикаторів результативності, що обмежує потенційні можливості розвитку. Така ситуація є неприйнятною, оскільки продукція підприємств машинобудування визначає можливості розвитку всіх інших галузей національної економіки через створення засобів праці. Це обумовлює необхідність прискорення розвитку підприємств машинобудування шляхом вдосконалення існуючих методів і розробки нових підходів до управління господарською діяльністю.

2. Підприємство є складною соціально-економічною системою. Його розвиток представляє собою закономірний циклічний процес кількісних, якісних і структурних змін на підприємстві у різних сферах господарської діяльності. Забезпечення розвитку стикається з вирішенням низки протиріч, пов'язаних із необхідністю планування за неповної визначеності зовнішніх умов господарювання, стабільності при мінливій сутності розвитку в залежності від стадії життєвого циклу підприємства, що ускладнює підготовку та реалізацію управлінських рішень. Для підвищення рівня управління розвитком господарюючих суб'єктів необхідно чітко обґрунтування його мети, виходячи з системи цілей, спрямованих на її досягнення. Це дозволяє в подальшому планувати оцінку розвитку підприємства, розробляти відповідні заходи прискорення в рамках певної виробничої системи.

3. Досягнення запланованих показників розвитку потребує відповідного забезпечення ресурсами та організаційними заходами. Тому організаційно-економічне забезпечення необхідно розглядати як окрему складову управління підприємством, яке представляє собою процес, що включає реалізацію функцій управління для досягнення мети розвитку шляхом виконання системи цілей суб'єкта господарювання як результату використання його ресурсів, і включає методологію, цілеполягання, методи регулювання, ресурси і управлінські процедури. При цьому вибір методології визначатиме методи регу-

лювання, що будуть використані в процесі досягнення цілей розвитку. Управлінські процедури пов'язуватимуть мету і цілі з наявними ресурсами шляхом внесення коректив в плани розвитку підприємства. Цілеполягання забезпечуватиме формування певного набору цілей на кожному етапі господарювання для досягнення мети розвитку. Структуризація організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства сприяє розробці ефективних управлінських рішень для досягнення мети розвитку господарюючих суб'єктів, оптимізуючи при цьому витрати ресурсів.

4. Можливості подальшого розвитку підприємства значною мірою визначаються темпами його економічного зростання на попередніх етапах. Тому особливої уваги вимагає моніторинг цієї характеристики, який повинен здійснюватись не тільки відносно загальної динаміки, яка є традиційним підходом, а більш глибоко для відображення впливу окремих факторів на цей узагальнюючий результат. Це поглиблення може бути забезпечене шляхом деталізованої оцінки впливу окремих факторів за допомогою поступового застосування методів і прийомів факторного аналізу. З урахуванням поділу ресурсів підприємства щодо створення передумов розвитку на власні і залучені, розроблено методичний підхід до обґрунтування темпів економічного зростання за рахунок власних можливостей. Результати і висновки даних розрахунків сприяють обґрунтуванню тактичних і стратегічних пріоритетів розвитку суб'єктів господарювання у функціональних сферах його діяльності.

5. Оцінка розвитку передбачає комплексне обстеження суб'єкта господарювання на визначеному часовому інтервалі. На основі встановлення сутності і основних характерних рис розвитку підприємства запропоновано комплексну систему показників шляхом виокремлення трьох аспектів (кількісних, структурних і якісних змін) у їх зв'язку з функціональними сферами діяльності. Висновки, отримані в результаті діагностики, можуть носити суперечливий характер через економічний зміст і тенденції зміни показників.

6. Координуючим центром всього процесу організаційно-економічного забезпечення розвитку підприємства є процедури інвестування. Інвестиційне забезпечення включає як пошук і вибір джерел фінансування, так і оцінку результативності реалізації можливих шляхів їх вкладення, і спрямоване на покриття витрат виробництва і накопичення з метою прискорення темпів економічного зростання. Практична реалізація інвестиційного забезпечення здійснюється шляхом обґрунтування інвестиційних рішень, які обов'язково повинні включати оцінку його достовірності. В умовах обмежених власних ресурсів це досягається шляхом формування структури коштів з урахуванням рівня ризиків залучення позикових коштів і настання банкрутства підприємства через ймовірність їх неповернення.

7. Для обґрунтування узагальнюючої оцінки розвитку, поряд з системою показників, запропоновані методичні рекомендації з інтегральної оцінки, яка є результатом врахування впливу низки факторів. Визначення величини їх впливу на кінцеву оцінку здійснюється шляхом застосування факторного економічного аналізу. Це дозволяє визначати напрямки подальшого вдосконалення управління підприємством і створює передумови для підви-

щення рівня організаційно-економічного забезпечення і прискорення процесів розвитку підприємства.

8. Організація забезпечення розвитку потребує використання точних об'єктивних характеристик запланованих обсягів виробництва. Тому процедура обґрунтування повинна включати не тільки найбільш розповсюджені складові, такі як обґрунтування типу і параметрів основної тенденції, а також деталізацію впливу зовнішніх факторів, наприклад, коливання попиту на продукцію підприємства. Це повинно забезпечити якість економіко-математичної моделі та дозволить формувати точні прогностичні значення показників діяльності підприємства, які базуються на значенні обсягів виробництва.

9. Реальність досягнення запланованих результатів визначається можливостями фінансового забезпечення. Враховуючи обмеженість власних фінансових ресурсів підприємств, а також непривабливість умов на ринку капіталів, загострюється необхідність обґрунтування не тільки доцільності використання окремих джерел, а й їх співвідношення, при якому стан реципієнта не погіршуватиметься. Це досягається за рахунок оптимального поєднання обсягу позикових джерел фінансування і ефективного використання власних коштів за критерієм максимізації прибутку або мінімізації збитку. Суттєвий вплив на результативність фінансового забезпечення розвитку здійснюють в таких умовах ефективність використання власних і залучених коштів. Враховуючи, що їх величини знаходяться під впливом сукупності прогнозованих і випадкових чинників, розроблено методичні рекомендації щодо обґрунтування інтервалу можливих значень. Отримані результати є основою розробки низки сценаріїв розвитку підприємства в залежності від рівня впливу ризиків на умови залучення коштів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Шилова О.Ю. Фінансове забезпечення інноваційних проектів / О.Ю.Шилова // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 80. – Донецьк: ТОВ „Лебідь”, 2004. – с.172-179.

2. Шилова О.Ю. Розвиток механізму обґрунтування фінансових рішень / В.М.Хобта, О.Ю.Шилова // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности: Сб.науч.тр.: В 3 т. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Редколл.: Булеев И.П. (отв.ред.) и др. – Донецк: 2004. – Т.2. – с.84-90.

Особистий внесок: виконано аналіз основних видів цільової функції задачі знаходження оптимальної структури капіталу в залежності від рівня рентабельності діяльності.

3. Шилова О.Ю. Інтегральна оцінка розвитку підприємства / О.Ю.Шилова // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, полі-

тологія, історія. – 2006. - №1 (21). – с.86-96.

4. Шилова О.Ю. До питання про окремі аспекти сталого розвитку підприємства / О.Ю.Шилова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. Частина 4. Використання виробничих ресурсів підприємств і регіонів України: Збірка наукових праць. – Рівне, 2006. – Випуск 4 (36). – с.385-392.

5. Шилова О.Ю. Оцінка сталості економічного зростання підприємства / О.Ю.Шилова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – Хмельницький. – 2007. - №3. – Том 2. – с.112-115.

6. Шилова О.Ю. Методические аспекты прогнозирования макроэкономической динамики / В.М.Хобта, О.Ю.Шилова // Бизнес Информ. – 2007. - №10 (1). – с.122-124.

Особистий внесок: сформульовано алгоритм прогнозування обсягу виробництва з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища функціонування підприємств.

Матеріали наукових конференцій

7. Шилова О.Ю. До питання дослідження зв'язків розвитку і інвестиційної діяльності підприємства / О.Ю.Шилова // Проблеми і перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону: Матеріали третьої регіональної науково-практичної конференції. 10 грудня 2004 р. / За заг.ред. к.е.н., професора Булатової О.В. – Маріуполь: МДГУ, 2004. – с.102-103.

8. Шилова О.Ю. Проблеми формування системи показників економічного розвитку підприємства / О.Ю.Шилова // Перспективи та пріоритети розвитку економічного аналізу: Тези доповідей і виступів II Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих вчених / Заг.ред. канд.ек.наук, доц.Іоніна Є.Є. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2005. – с.137-138.

9. Шилова О.Ю. Вдосконалення теоретичних основ прогнозування розвитку промислового підприємства / О.Ю.Шилова // Розвиток економіки в трансформаційний період: Глобальний та національний аспекти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 20 квітня 2005 року, Запоріжжя. Том 2. - Дніпропетровськ: наука і освіта, 2005. – с.80-81.

10. Шилова О.Ю. Оцінка стійкого розвитку підприємства / О.Ю.Шилова // Materiały czwartej Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Nauka: teoria i praktyka-2007". Тум 2. Ekonomiczne nauki: Przemysł. Nauka I studia, 2007. – str. 60-62.

11. Шилова О.Ю. Місце інвестицій в забезпеченні інноваційного розвитку підприємства / О.Ю.Шилова // Матеріали IV науково-практичної конференції „Донбас-2020: Наука і техніка - виробництву”, 27-28 травня 2008р., м. Донецьк, ДонНТУ. – с.548-552.

АНОТАЦІЯ

Шилова О.Ю. Організаційно-економічне забезпечення розвитку підприємства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (підприємства металургійного комплексу та машинобудування). – Державний вищий навчальний заклад „Донецький національний технічний університет”, Донецьк, 2009.

Дисертацію присвячено вирішенню актуального наукового завдання забезпечення розвитку суб'єктів господарювання. Проаналізовано основні показники господарської діяльності підприємств машинобудівного комплексу, виявлено тенденції сучасного етапу їх розвитку. Уточнена сутність розвитку суб'єкта господарювання як економічної категорії на основі врахування особливостей його показників і сфер діяльності. Визначений склад системи організаційно-економічного забезпечення розвитку шляхом застосування системного і процесного наукових підходів, обґрунтована актуальність удосконалення підходів до його інвестиційної складової шляхом виокремлення процедур аналізу ризиків. Дістали подальшого розвитку методичні аспекти: рекомендації з аналізу темпів економічного зростання, система показників розвитку підприємства, алгоритм обґрунтування інвестиційних рішень. Розроблені рекомендації із забезпечення розвитку підприємства: методичний підхід до прогнозування обсягу виробництва, підхід до формування оптимальної структури капіталу інвестиційного проекту, алгоритм інтегральної оцінки розвитку.

Ключові слова: розвиток, організаційно-економічне забезпечення, інвестиційні рішення, обсяг виробництва, джерела фінансування.

АННОТАЦИЯ

Шилова О.Ю. Организационно-экономическое обеспечение развития предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – Экономика и управление предприятиями (предприятия металлургического комплекса и машиностроения). – Государственное высшее учебное заведение „Донецкий национальный технический университет”, Донецк, 2009.

Диссертация посвящена решению актуальной научной задачи обеспечения развития субъектов хозяйствования.

Проанализированы основные результаты предприятий машиностроительного комплекса в современных условиях хозяйствования. В разрезе деятельности отдельных субъектов хозяйствования выполнен анализ соотношений важнейших финансово-экономических показателей, которые оказались

недостаточными для обеспечения их развития. Доказана необходимость дальнейшего совершенствования теоретической базы и методического инструментария организационно-экономического обеспечения развития предприятий.

Уточнена сущность развития предприятия, сформулирована его цель и система задач по ее достижению. Систематизирована классификация типов развития по таким признакам как стратегия, цель, характер изменений, возможные сценарии.

Определен состав организационно-экономического обеспечения развития предприятия с позиций системного и процессного подхода: блок методологии, блок методов регулирования развития, блок целеполагания, блок ресурсного обеспечения, блок управленческих процедур. Доказано, что в процессе обеспечения развития важная роль отводится инвестиционной составляющей, цель которой состоит в создании факторов производства. Усовершенствован подход к формированию инвестиционных решений.

Выполнен анализ существующих подходов к определению возможностей развития предприятия. Получил развитие методический подход к анализу темпов экономического роста путем последовательного применения способов факторного экономического анализа, что позволило определить изменение данного показателя за счет присутствующих в системе факторов первого и второго порядка, и составляет содержание рекомендаций относительно стратегии и тактики предприятия.

Сформулирована комплексная система показателей развития предприятия с учетом функциональных сфер его деятельности (производственная, финансовая, трудовая, маркетинговая, инвестиционная, организационная, инновационная, экологическая, информационная) и особенностей развития, для чего предложено три группы индикаторов в соответствии с типами изменений, характеризующих развитие субъектов хозяйствования (количественные, качественные и структурные)

Предложен алгоритм формирования инвестиционных решений по обеспечению развития предприятия, учитывающий процедуры обоснования критериев отбора альтернативных проектов, источников финансирования, платежей и оценкой эффективности проекта.

Разработаны методические рекомендации по совершенствованию обеспечения развития субъектов хозяйствования с точки зрения оптимизации использования ресурсов и организационных мероприятий: алгоритм прогнозирования объема производства, позволяющий учесть влияние комплекса внутренних факторов хозяйствования и внешних экономических условий; подход к формированию структуры источников финансирования инвестиционного проекта, при которой укрепляется экономическое состояние предприятия, и формируются основные сценарии дальнейших решений относительно перспектив развития; алгоритм интегральной оценки развития.

Ключевые слова: развитие, организационно-экономическое обеспечение, инвестиционные решения, объем производства, источники финансиро-

вания.

SUMMARY

Shilova O.Yu. Organization and economic providing of enterprise's development. – Manuscript.

Thesis for candidate's degree in economics in specialty 08.00.04 – Economics and management of enterprises (Enterprises of metallurgical complex and machine building). – State higher educational establishment „Donetsk National Technical University”, Donetsk, 2009.

Dissertation is devoted the decision of actual scientific task of providing development of subjects of manage. The basic indexes of enterprises of machine-building complex are analyzed, found out the tendencies of the modern stage of their development. Essence of development of subject of manage is specified as an economic category on the basis of account of features of his indexes and spheres of activity. Composition of the system of the organizationally-economic providing of development is certain by application the system and process of scientific approaches, actuality of improvement of approaches to his investment constituent by the selection of procedures of analysis of risks was grounded. Got subsequent development methodical aspects: recommendations from the analysis of rates of the economy growing, system of indexes of development of enterprise, algorithm of ground of investment decisions. Recommendations are developed from providing of development of enterprise: methodical approach to prognostication of production volume, method of forming of optimum capital of investment project structure, algorithm of integral estimation of development.

Keywords: development, organizationally-economic providing, investment decisions, production, capital structure.